॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

प्रथम वर्ष कला - अभ्यासक्रम

भारतीय संगीत

(सामान्य)

(2007-08)

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ,जळगाव
भारतीय संगीत

अभ्यासक्रम

भारतीय संगीत हे मानवी संस्कृतीचा अत्यंत पुरातन वैश्विक ठेवा असल्याचे सर्वत्र मान्य झाले आहे. भारतीय संगीताचा इतिहास वेद-पुर्व काळापासुन म्हणजे सुमारे 10,000 वर्षापासुनचा आहे.भारतीय संगीताचे शास्त्र व भारतीय वाद्यांचा इतिहास अत्यंत पुरातन आहे. भारतीय संस्कृतीची ओळख पटवितांना , भारतीय संगीताचा विचार अपरिहार्यपणे होतो

स्वतंत्र भारताच्या पहिल्या शिक्षण आयोगापासुन शिक्षणात भारतीय संगीताला महत्वाचे स्थान असावे असा आग्रही विचार करण्यात आला.

भारतीय संगीत ही एक अमूर्तकला आहे. तशी ती परिपूर्ण व शास्त्रीय विद्या शाखा आहे. मानवाच्या वक्तीमत्वापासुन समाजाच्या राष्ट्राच्या सांस्कृतीक जडण-घडण महत्वाचे कार्य संगीत करीत असतो.

हिन्दुस्थानी संगीताच्या क्षेत्रात, महाराष्ट्र राज्याचे योगदान व स्थान अनन्य साधारण आहे. त्यात विद्यापीठातील शिक्षणाचा सहभाग अत्यंत मोलाचा आहे.उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ ,जळगाव ने या संदर्भाचे महत्व लक्षात घेवून सुरवातीपासूनच संगीताच्या विकासाचे लक्ष समोर ठेवून आजपर्यत वाटचाल केली आहे.

नविन अभ्यासक्रम करण्या मागील उद्देश

पूर्वीच्या अभ्यासक्रमात काही बदल आवश्यक वाटल्यामुळे व काळाची गरज लक्षात घेता , पुढील 10 वर्षात हा अभ्यासक्रम विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीकोनातून योग्य ठरणार आहे. करीता नवीन अभ्यासक्रम करण्याचे ठरविले आहे.

या नवीन अभ्यासक्रमात

1) संगीताचा उन्नती करीता प्रसार माध्यम आवश्यक आहे. म्हणून त्याच्या अभ्यासाचा अभ्यासक्रमात समावेश केलेला आहे.
2) प्रात्यक्षिकांत काही मुलभूत रागांची आवश्यकता विद्यार्थ्यांना आवश्यक आहे. म्हणून कांही मुलभूत नवीन रागांचा समावेश केला आहे.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ,जळगाव
भारतीय संगीत

अभ्यासक्रम
गायन व स्वर वाद्य

भारतीय संगीत स्वयं अध्ययनाचे व सातत्याने अभ्यास (रियाज) करण्याचे क्षेत्र आहे. संगीत विषयाचा अभ्यासक्रम हा शास्त्र व प्रात्यक्षिक स्वरुपाचा शिकविला जातो. संगीताच्या शास्त्रीय संकल्पनांना, संगीताच्या प्रात्यक्षिकाशीच संबंधित संपुर्ण प्रात्यक्षिकासाठी अग्रक्रमाने जास्त कार्यभार निर्धारीत करावा लागतो.

उपरोक्त बाबी लक्षात घेउन विद्यार्थ्याच्या सोईच्या दृष्टीने अभ्यासक्रमाची रचना केली आहे.

1) प्रवेश पात्रता :-

1) विद्यार्थी कला शाखेतील असल्यास त्याला प्रवेश घेता येईल.
2) प्रत्येक विद्यार्थ्याला प्रवेश घेतांना त्याच्या आवाजाची चाचणी परिक्षा घेउन प्रवेश दिला जाईल.

2) गुण पध्दती:-

1) प्रात्यक्षिक	40	गुण
2) लेखी	40	गुण
3) अंतर्गत (इंटरनल)	20	गुण

असे एकूण 100 गुण असतील.

3) विद्यार्थी संख्या :-

1) विद्यार्थी संख्या 10 पर्यंत प्रत्येक तुकडीत असावी (प्रात्यक्षिकासाठी)
2) प्रात्यक्षिकासाठी आठवड्यात 6 तासिका असाव्यात. शास्त्र विषयासाठी आठवड्यात 2 तासिका असाव्यात.
3) प्रत्येक तुकडीत प्रवेश देतांना मुलगा व मुलगी यांची स्वरपट्टी (पीच) निसर्गत: बदलत असल्याने त्यांच्या शिक्षणासाठी स्वतंत्र तुकड्या असाव्यात.
4) गायन-वादन यासाठी रोज तबला साथ असावी व संवादिनीची साथपण आवश्यक आहे. म्हणून तबला वादक व संवादीनी वादक यांची नेमणुक आवश्यक आहे.

तसेच संगीत विभागासाठी तानपूरा व तबला (स्वतंत्र स्वरांचा) व संवादीनी ही वाद्ये असणे आवश्यक आहे.

भारतीय संगीत (सामान्य)
प्रथम वर्ष कला
कंठ संगीत अभ्यासक्रम
(जुलै - 2007 पासुन)

एकुण गुण 100	अ)	प्रात्यक्षिक	-	40
	ब)	शास्त्र	-	40
	क)	अंतर्गत	-	20

अ) शास्त्र विभाग (थिअरी):-
व्याख्या-

1) संगीत, नाद, स्वर, सप्तक, वादी-स्वर,संवादी-स्वर, अनुवादी-स्वर, विवादी स्वर, वर्जस्वर, राग, आरोह- अवरोह, पकड, अलंकार, थाट, लय, सरगम गीत, लक्षणगीत

2) रागांच्या जाती, उपजाती, भातंखडे प्रणित 10 थाटांची विस्तृत माहिती
3) खाली वाद्यांची थोडक्यात माहिती
   1) संवादीनी 2) तबला 3) तानपुरा
4) अभ्यासक्रमातील रागांची संपुर्ण माहिती व छोटा ख्यालाची स्वरलिपी लिहीणे.
5) अ) संगीतकारांचे चरित्र -
   1) पं.विष्णु दिगंगर पलुस्कर 2) पं.विष्णू नारायण भातखंडे
   ब) खालील गीत प्रकारांची माहिती -
   1) ख्याल 2) सुगम संगीत 3) धृपद 4) तराणा
6) अ) तालविषयक व्याख्या-
   आवर्तन, सम, ताल, मात्रा, दुप्पट
   ब) अभ्यासक्रमातील सर्व तालांची माहिती-
   ताल लिहीणे व दुप्पट लिहिणे व तालांची उपयोगिता
1) प्रसार माध्यमांव्दारे संगीताचा प्रचार, प्रसार व विकास

(ब) क्रियात्मक (प्रात्यक्षिक) विभाग

1) रागज्ञान

1) भुपाळी, 2) दुर्गा, 3) यमन, 4) भैरवी, 5) आसावरी, 6) भिमपलास
वरील सर्व रागांचे छोटे ख्याल व कोणत्याही चार रागांमध्ये आलाप-तान सहीत सादर करणे.
कोणत्याही एका रागात विलंबित ख्याल, सादर करणे.

2) अभ्यासक्रमातील रागांपैकी कोणत्याही दोन रागात सरगमगीत, दोन रागात लक्षण गीत (सरगमगीत व लक्षणगीत निरनिराळ्या रागात असावेत.)

3) अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका रागात तराणा.

4) खालील तालांची संपुर्ण माहिती व तालांची दुप्पट
1) केरवा 2) दादरा 3) झपताल, 4) रुपक, 5) एकताल, 6) चौताल, 7) त्रिताल

5) 1) भावगीत किंवा भक्तिगीत सादर करणे.
2) जन-गण-मन व देशभक्तिपर गीत सादर करण्याची क्षमता.

संदर्भ पुस्तके

1)	हिंन्दुस्थानी संगीत पध्दती (क्रमिक पुस्तक) भाग 1 ते 6 -	लेखक- कै. भातखंडे.
2)	संगीत विशारद-	लेखक- डॉ.लक्ष्मीनारायण गर्ग.
3)	संगीत विजयीनी-	लेखक- डॉ.नारायण मंगरुळकर
4)	संगीत शास्त्र-	लेखक- वसंतराव राजोपाध्ये
5)	हमारे प्रिय संगीतज्ञ-	लेखक- हरिश्चंद श्रीवास्तव
6)	निबंध संगीत-	लेखक- लक्ष्मीनारायण गर्ग
7)	हमारे संगीत रत्न-	लेखक- लक्ष्मीनारायण गर्ग
8)	रामबोध (भाग 1 ते 6)-	लेखक- प्रा.बी.आर. देवधर
9)	स्वर योगी-	लेखक- पं.ए.पी. नारायणगावकर
10)	संगीत अलंकार-	लेखक- स.भ.देशपांडे
11)	स्वरांगिनी-	लेखक- डॉ.प्रभा अत्रे
12)	रागरंचनांजली-	लेखक- डॉ.अश्विनी भिडे-देशपांडे
13)	स्वरमई-	लेखक- डॉ.प्रभा अत्रे

प्रश्न पत्रिका स्वरुप

प्रथम वर्ष - कला शाखा
भारतीय कंठ संगीत

वेळ - 2 तास **सूचना - कोणतेही 5 प्रश्न सोडवा.** **एकुण गुण -40**

सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

प्रश्न 1 ला - अभ्यासक्रमातील रागात छोटा ख्यालाचे स्वर लेखन.
किंवा
अभ्यासक्रमातील रागांची शास्त्रीय माहिती

प्रश्न 2 रा - संगीत विषयक परिभाषा.

प्रश्न 3 रा - अभ्यासक्रमातील तालांची संपूर्ण माहिती लिपी बध्द करणे.

प्रश्न 4 था - संगीतकारांचे जीवन चरित्र व त्यांचे संगीतातील योगदान.

प्रश्न 5 वा - वाद्यांची माहिती.

किंवा

संगीताचा प्रचार, प्रसार व विकास करणारी प्रसार माध्यमे.

समकक्ष विषय सूची

जुना अभ्यासक्रम	नविन अभ्यासक्रम
1) भारतीय संगीत - सामान्य	1) भारतीय संगीत - सामान्य

____________________0000____________________